

М. А. Курыпка
г. Мінск, Беларусь

**ПРАБЛЕМА ПОШУКУ ІДЭНТЫЧНАСЦІ
Ў ЗІМБАБВІЙСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ**
(на прыкладзе рамана Ц. Дангарэмбга «Няўцешная плоць»).

Сучаснае разуменне ідэнтывнасці і яе аспектаў (культурных, асобасных, нацыянальных, палітычных) апіраецца на тэрміналагічную базу амерыканскага псіхолага Э. Х. Эрыксана, які і ўвёў паняцце ідэнтывнасць у міждысцыплінарнае карыстанне. Ідэнтывнасць па Э. Эрыксане – гэта «цвёрда засвоены і асобасна прымальны вобраз сябе ва ўсім багацці адносін асобы да навакольнага свету, пачуццё адэкватнасці і стабільнага валодання асобай уласным "я" незалежна ад змен "я" і сітуацыі; здольнасць асобы да паўнаважнага рашэння задач, якія ўзнікаюць перад ёй на кожным этапе яе развіцця» [1, с. 18] (тут і далей пераклад на беларускую мову наш. – М. К.). Іншымі словамі, псіхолаг канцэптуалізаваў ідэнтывнасць як сукупнасць вопыту, перакананняў, каштоўнасцяў і ўспамінаў чалавека, якія фармуюць яго ўяўленне пра сябе.

На рубяжы XX–XXI стагоддзяў, з прычыны працэсаў глабалізацыі, адкрытасці межаў і міграцыі, з агульнасці культурных прастор становіцца ўсё складаней у рамках агульнай культурнай прасторы выявіць прыналежнасць да адной культурнай традыцыі ці ў рамках мультыкультурнага грамадства

выявіць прыналежнасць толькі да адной нацыі. Літаратура, у сваю чаргу, як сродак адлюстравання рэчаіснасці, знаходзіцца перад праблемай вызначэння параметраў рэлігійнай, узроставай, культурнай ці гендернай ідэнтыфікацыі.

Асаблівае значэнне набыла праблема вызначэння параметраў культурнай і этнічнай ідэнтычнасці посткаланіяльнай літаратуры, прадстаўленай творчасцю ці пісьменнікаў-мігрантаў, ці этнічных пісьменнікаў, якія спалучаюць у сабе культурныя карані некалькіх народаў. Падобная «дваістасць свядомасці» праяўляецца ў гібрыдызацыі ці змешванні традыцый, культурных кодаў, звычаяў, моў, сацыяльных практык, што адпаведна вядзе на новай формы самаўсведамлення. Пісьменнік ператвараецца ў «амбівалентную асобу» [2], стварае сінтэз ўсведамлення свайго месца ў свеце і мастацкай інтэрпрэтацыі набытай свядомасці.

Актуальным ў дадзеным кантэксце становіцца літаратуразнаўчае даследаванне мастацкай спадчыны Афрыкі, асабліва прымаючы да ўвагі той факт, што афрыканскую ідэнтычнасць у цяперашні час сапраўды вызначыць даволі цяжка. Можна вылучыць некалькі агульных момантаў, але дасканалае вывучэнне афрыканскай ідэнтычнасці непазбежна перасякаецца з праблемамыкай афрыканскай філасофіі, яшчэ менш вывучанай з'явай, чым ідэнтычнасць. Пры гэтым сама афрыканская літаратура ўстойліва дэманструе «актыўнае засваенне досведу сусветнай літаратуры, зменлівасць і рухомасць літаратурных формаў і г. д.» [3, с. 18].

Такім чынам, можна з упэўненасцю сцвярджаць, што эпоха посткаланіяльнага развіцця Афрыкі спарадзіла цікавыя навуковыя дыскурсы, накіраваныя на фарміраванне ўласнай думкі, з апорай на традыцыйнае афрыканскае светаўспрыманне. Падобныя тэндэнцыі знайшлі сваё адлюстраванне і ў мастацкай літаратуры Зімбабвэ, а менавіта ў творчасці пісьменніцы Цыцы Дангарэмбга (Tsitsi Dangarembga, born 1959).

Раман Ц. Дангарэмбга «Няўцешная плоць» («This Mournable Body») выйшаў у 2018 годзе і адразу ўдастоіўся ўсебаковага прызнання літаратурных крытыкаў як у Амерыцы, дзе ён быў упершыню надрукаваны, так і за мяжой, а ў 2020 годзе кніга трапіла ў шорт-ліст Букераўскай прэміі. У рамане «Няўцешная плоць» пісьменніца Ц. Дангарэмбга ўсведамляе сутнасць сваёй этнічнай прыналежнасці, пераасэнсоўвае сваю ідэнтычнасць ў адносінах да грамадства, выяўляе яе моцныя і слабыя бакі.

Гэты раман стаў завяршаючай працай ў трылогіі пісьменніцы, прысвечанай каланіяльнай і посткаланіяльнай рэчаіснасці Зімбабвэ. Дзве папярэднія кнігі «Цяжкія часы» («Nervous Conditions», 1988) і «Кніга “не”» («The Book of Not», 2006) распавядалі пра жыццё дзяўчыны Тамбудзай, якое поўніцца складанымі пытаннямі расы, гендэру і класавай прыналежнасці – з'явамі, якімі вызначаецца посткаланіяльная рэчаіснасць шматлікіх афрыканскіх краін, у тым ліку і Зімбабвэ.

Занепакоеная сваімі перспектывамі пасля таго, як яна пакінула дастойную працу, Тамбудзай апынулася ў занябаным моладзевым хостэле

ў цэнтры Харарэ. Па прычынах, якія ўключаюць яе змрочныя фінансавыя перспектывы і яе ўзрост, яна пераязджае ў пансіён да ўдавы і ў рэшце рэшт знаходзіць працу настаўнікам біялогіі.

І тут на першы план выходзіць «працэс арганізацыі жыццёвага вопыту ў індывідуальнае Я» [4, с. 34], а менавіта пошук гераіняй свайго ўласнага месца ў жыцці, шляхоў пераадолення жыццёвых крызісаў. У Тамбудзай відавочна надыходзіць крызіс светапогляду, які характарызуецца сумневамі ва ўласных поглядах, зробленых кроках: *You have shed friends in the years since university because you could not keep up with their lifestyle and didn't want to be laughed at. Years later, after your abrupt departure, you drifted apart from your colleagues at the advertising agency. You torture yourself, in the early days of your stay at Mai Manyanga's, with the idea that you have no one but yourself to blame for leaving your copywriting position. You should have endured the white men who put their names to your taglines and rhyming couplets* [5, p. 48].

Калі ў шматлікіх посткаланіяльных раманах канфлікт будуюцца вакол менавіта этнакультурнага супрацьстаяння людзей, якія паходзяць з супрацьлеглых суполак, у сітуацыі з Тамбудзай канфліктнасць праяўляецца праз крызіс прыстасавання да свайго ўласнага этнічнага асяроддзя. Галоўная гераіня, нягледзячы на свой адносна малады ўзрост, пастаянна сутыкаецца з сацыяльнымі і грамадскімі патрабаваннямі, якім яна не можа адпавядаць: *You spend much time regretting digging your own grave over a matter of mere principle. Your age prevents you from obtaining another job in the eld, for the creative departments are now occupied by young people with Mohawk haircuts and rings in eyebrows, tongues, and navels* [5, p. 48]. Але і атрыманая адукацыя таксама не можа гарантаваць гераіні адпаведнага працаўладкавання ў краіне, у якой можна ўбачыць *a young woman with qualifications from the polytechnic to sit with cuticle cutters, nail buffs, and razor blades at a folding table set in a corner of the shop* [5, p. 212].

Больш за тое, напісаны ў традыцыях фемінісцкай літаратуры, раман «Няўцешная плоць» прапануе погляд аўтара на сучаснае зімбавійскае грамадства, становішча ў ім жанчыны, а таксама на праблемы, характэрныя для краіны ў нашы дні. Ц. Дангарэмбга назірае, што жанчына ўсё яшчэ дрэнна абаронена, не падрыхтавана для выканання той ролі, якая можа і павінна ёй належаць у сучасным грамадстве. Жанчыну эксплуатаюць і блізкія мужчыны, і больш аддаленыя сваякі, і проста суайчыннікі.

Малады кандуктар аўтобуса адмаўляецца даваць рэшту жанчыне, якая яму падаецца не зусім прывабнай: *she has a chest like a mattress, is the kind of woman that men themselves do not dare to start with* [5, p. 18]. І наадварот, прыгожая дзяўчына ў кароткай спадніцы ледзь не была згвалтавана на аўтобусным прыпынку сярод белага дня: *a builder walks up to Gertrude. He stretches out an arm to rip her skirt from her hips. The desperate young woman reels, is suspended in the combi's mouth for an eternal moment* [5, p. 29]. І ў цэлым Ц. Дангарэмбга словамі адной з дзяўчын прыходзіць да высновы, што *there can't be a country that hates women as much as this one* [5, с. 155].

Важна, што прычыны падобных адносін пісьменніца бачыць не толькі ў традыцыйнай афрыканскай патрыярхальнасці, але і ў каланіяльным мінулым. У краіне, якая прайшла праз барацьбу за незалежнасць *the women from war are like that, a new kind of being that no one knew before, not exactly male but no longer female* [5, p. 79]. Менавіта таму аўтар маркотна звяртае ўвагу на тыповых прадстаўніц жаночага полу за акном аўтобуса: *Women who seem stunned by the fact of their existence trudge along the verges, babies on their backs, bags of seed and fertilizer on their heads, or else they simply stand, waiting for combis* [5, p. 174].

Такім чынам галоўная гераіня не проста шукае сябе, як асобу, а як у першую чаргу жаночую асобу. А пакуль Тамбудзай наладжвае сваё жыццё, ёй застаецца толькі марыць, што *one day, somehow, anyhow, you will enjoy the luxury of a telephone by your bedside* [5, p. 44], і марнавацца ў безвыніковай беднасці.

Праблемы, якія паўстаюць перад гераіняй у яе сацыяльным развіцці, ствараюць крызісныя сітуацыі, якія вядуць да стану так званага крызісу ідэнтычнасці – тэрмін, уведзены калісьці вышэйзгаданым Э. Эрыксанам. Псіхалаг сцвярджаў, што незадавальняючае вырашэнне крызісу ідэнтычнасці робіць індывіда менш здольным спраўляцца з надзённымі задачамі. Да страчанай працы далучаецца яшчэ і няздольнасць захаваць за сабой зноснае жыллё: *Fear, your recurrent dread that you have not made enough progress toward security and a decent living, prickles like pins and needles at the mention of “village.” You have dodged this fear for too long – all your conscious life. Now even here at Mai Manyanga’s, you are trapped by it. You scold yourself for not having made a move toward Praise, putting into action your strategy to start with the eldest. Because of your inertia, the Manyanga sons might sell the house before you have positioned yourself properly, exposing you to eviction* [5, p. 58].

Менавіта таму Тамбудзай, зведваючы балючы кантраст паміж будучыняй, якую яна ўяўляла, і яе штодзённай рэальнасцю, ў канчатковым выніку даходзіць да кропкі злому: *You want nothing more than to break away from the implacable terror of every day you spend in your country Але пераязджаць да сваёй кучыны таксама не самае лепшае вырашэнне, бо, як ўпэўнена сама дзяўчына, if you cannot build a life in your own country, how will you do so in another?* [5, с. 67].

Тамбудзай цалкам страчвае сябе і становіцца чалавекам, які, па слухных словах даследчыцы Р. В. Пеннэр, становіцца «намадам, слізгальным па гладкай прасторы культуры і не здольным зачапіцца за нешта знешняе, умацавацца ў ім» [6, с. 68]. Гераіня замыкаецца ў сябе, не здольная больш прымаць рэчаіснасць:

“People who fear greatly can sometimes substitute themselves for the thing they fear,” says Dr. Winton, looking at you in a way that makes you uncomfortable.

“I am ashamed,” you say.

“Of what?” the doctor asks.

“I don't have the things that make me better. I want to be better. I want the things that make me” [5, p. 119].

Нягледзячы на тое, што Ц. Данграрэмбга ўздымае актуальныя і, часам, балючыя для зiмбабвiйскага грамадства пытаннi, раман «Няўцешная плоць» нельга назваць творам з выразнай маралізатарскай канцоўкай. Шмат пытанняў застаюцца адкрытымі для самой пiсьменнiцы, і канчатковае вырашэнне жыццёвага крызісу Тамбудзай застаецца адкрытым, але тым не менш яна знаходзіць для сябе некаторыя кропкі апоры, якія дапамагаюць ёй знайсці маральна-этычныя сілы ў сучасным свеце. Для галоўнай гераiнi гэта пазнанне самой сябе, глыбiнi і каштоўнасцi свайго я: *your education is not only in your head anymore: like hers, now your knowledge is now also in your body, every bit of it, including your heart* [5, p. 299].

Галоўная гераiня рамана «Няўцешная плоць» – гэта замкнутая, паглынутая сабой і сваiмi праблемамі асоба, але разам з тым праз вобраз Тамбудзай пiсьменнiца спрабуе раскрыць праблемы, з якімі сутыкаюцца сучасныя адукаваныя жанчыны Зiмбабвэ праз шмат гадоў пасля заканчэння каланiяльнай эпохі.

ЛІТАРАТУРА

1. Эриксон, Э. Идентичность: юность и кризис: пер. с англ. / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
2. Чемякин, Е. Ю. Постколониальные исследования как историко-культурный феномен второй половины XX века : автореф. дис. ... канд. истор. наук : 07.00.03 / Е. Ю. Чемякин ; УФУ. – Екатеринбург, 2012. – 19 с.
3. Громов, М. Д. Современная литература на языке суахили / М. Д. Громов. – М. : ИМЛИ РАН, 2004. – 319 с.
4. Эриксон, Э. Детство и общество / Э. Эриксон. – СПб. : Летний сад, 2000. – 416 с.
5. Dangarembga, Ts. This Mournable Body / Ts. Dangarembga. – Minneapolis : Graywolfpress, 2018. – 302 p.
6. Пеннер, Р. В. Идентичность в эпоху постмодерна: постановка проблемы / Р. В. Пеннер // Вестн. Челябинского государственного университета. Вып. 56. Философские науки. – 2020. – № 5. – С. 68–73.